

Oblicza miłosierdzia w duchowości Europy. Bł. Maria Luiza Merkert – kontynuatorka dzieła św. Elżbiety w posłudze miłości miłosiernej, red. bp J. Kopiec, seria: Z Dziejów Kultury Chrześcijańskiej na Śląsku, t. 73, Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego 2012, ss. 286+XII.

Zgromadzenie Sióstr św. Elżbiety w roku 2012 świętowało poczwórny jubileusz: 170-lecie powstania Zgromadzenia (27.09.1842), 140. rocznicę śmierci bł. Marii Luizy Merkert – współzałożycielki i pierwszej przełożonej (14.11.1872), 125-lecie ostatecznego zatwierdzenia Zgromadzenia przez pap. Leona XIII (26.01.1887) oraz 5. rocznicę beatyfikacji Marii Luizy (30.09.2007). W związku z tym Zgromadzenie, przy współpracy z Wydziałem Teologicznym Uniwersytetu Opolskiego, zorganizowało w Nysie sympozjum naukowe, w dniach 28-29 września 2012 r. Owocem podjętej tu refleksji jest publikacja zatytułowana: *Oblicza miłosierdzia w duchowości Europy. Bł. Maria Luiza Merkert – kontynuatorka dzieła św. Elżbiety w posłudze miłości miłosiernej*. Należy zauważyć, że organizatorzy przygotowali publikację odpowiednio wcześniej, udostępniając zebrane materiały uczestniczącym w sesji.

Autorami poszczególnych artykułów są przedstawiciele dolnośląskiego środowiska naukowego oraz innych ośrodków naukowych (Rzym, Białystok) oraz członkinie Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety. Redaktorem pracy jest bp Jan Kopiec, prof. dr hab. nauk teologicznych w zakresie historii Kościoła, w latach 1993-2011 biskup pomocniczy diecezji opolskiej, ordynariusz diecezji gliwickiej, członek Rady Naukowej i Komisji Nauki Wiary Konferencji Episkopatu Polski.

Publikacja została podzielona na trzy części. Pierwsza, zatytułowana *Miłosierdzie w życiu św. Elżbiety*, poświęcona jest postaci i działalności tej węgierskiej Świętej, patronującej Zgromadzeniu od 1850 r. Otwiera ją opracowanie ks. J. Patera, *Bł. Maria Luiza Merkert – naśladowczyni św. Elżbiety* (s. 15-26), zestawiające podobieństwa i różnice w życiu św. Elżbiety i bł. Marii Luizy. Autor dostrzega wiele różnic, między innymi historyczny kontekst życia, pochodzenie, wychowanie, stan posiadania. Zwraca jednak uwagę na istotną cechę wspólną: niezwykle miłość Boga i bliźnich, która w praktyce życia przejawiała się dostrzeganiem Chrystusa w cierpiących, osobistym nabożeństwem do Ukrzyżowanego, ufnością w Bożą Opatrzność, zwłaszcza w obliczu piętrzących się trudności.

Różnorodność form świadczenia miłosierdzia w średniowiecznej Europie (s. 27-39) opisał ks. K. Dola. Ukazał praktykowanie dzieł miłosierdzia od starożytności chrześcijańskiej po czasy współczesne św. Elżbiety, umożliwiając poznanie tła historycznego i społecznego podjętej przez nią działalności charytatywnej. Opracowanie pozwala docenić oryginalność chrześcijańskiej opieki nad chorymi (zwłaszcza dziećmi kalekimi i porzuconymi) oraz dostrzec jej niektóre mankamenty (np. fakt, że była to zwykle działalność opiekuńcza, a nie lecznicza).

B. Puchalska-Dąbrowska za przedmiot opracowania przyjęła *Wyobrażenia św. Elżbiety Węgierskiej na obrazkach dewocyjnych i drukach ulotnych z Archiwum Domu Macierzystego Sióstr św. Elżbiety w Nysie* (s. 41-55). Autorka zaprezentowała tradycję drukowania obrazków z wizerunkami świętych, a następnie ukazała sposoby przedstawiania na nich św. Elżbiety. Czytelnik może nauczyć się rozpoznawania wizerunków Świętej na obrazkach, nawet gdy nie są one podpisane, a także poznać najczęściej ilustrowane fakty z jej życia.

Ostatnia prezentacja z tej części, autorstwa abpa Alfonsa Nossola, *Św. Elżbieta – święta uniwersalna* (s. 57-63), prezentuje ponadczasowość przykładu jej życia. Źródłem uniwersalności Świętej jest naśladowanie Chrystusa w Jego pro-egzystencji, czyli życiu ukierunkowanym wyłącznie na innych i dla innych (s. 59).

W drugiej części publikacji, zatytułowanej *Charyzmat św. Elżbiety – fundamentem Zgromadzenia Szarych Sióstr*, usytuowano zagadnienia związane z historią elżbietanek. Część tę otwiera artykuł bpa Jana Kopca, poświęcony genezie Zgromadzenia na tle sytuacji polityczno-społecznej (s. 67-76). Autor wprowadza czytelnika w złożoną sytuację Śląska, położonego na styku Polski, Czech i Niemiec, stąd nieustannie narażonego na próby aneksji z ich strony. Na tym tle zostały zarysowane trudne dzieje Kościoła, którego pasterze – biskupi wrocławscy – musieli postępować bardzo roztropnie, godząc troskę o interesy Kościoła w łączności ze Stolicą Apostolską z lojalnością wobec władzy pruskiej czy niemieckiej.

Wikaria generalna Zgromadzenia, Edith Bremer CSSE, w przedłożeniu *Entwicklung und Endgültige Bestätigung der Konstitutionen der Kongregation der Schwestern von der Hl. Elisabeth* („Rozwój i ostateczne zatwierdzenie Konstytucji Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety”, s. 77-102) ukazała etapy tworzenia zbioru pism normatywnych Zgromadzenia, począwszy od pierwszych Statutów aż po współcześnie używane Konstytucje.

Sytuację elżbietanek po II wojnie światowej przedstawiła K. Ż. Sztylec CSSE (s. 105-129). Prelegentka omówiła represje ze strony komunistycznych władz państwowych w oparciu o dane z archiwów poszczególnych prowincji.

Zagadnieniu realizacji charyzmatu poświęcił swoje wystąpienie Z. J. Kijas OFM Conv (s. 131-141). Autor nie tyle skupił się na historycznym kształtowaniu się charyzmatu Zgromadzenia, ale raczej ukazał, jak istotne dla jakości życia osoby konsekrowanej jest przyjęcie i realizacja charyzmatu. Współczesny świat – jego zdaniem – cierpi na rodzaj bezdomności (s. 136); a zagrożenie to nie jest obce także wspólnotom zakonnym. Tylko charyzmat przyjęty i realizowany pozwala się w nim „zadomowić” (s. 133).

Tę część publikacji zamyka refleksja bpa Andrzeja Czai, zatytułowana *Miłość miłosierna jako fundamentalny element duchowości bł. Marii Luizy Merkert* (s. 143-154). Nyska Błogosławiona nie знаła pojęcia „miłość miłosierna”, jednak tą miłością faktycznie żyła i obdarowywała innych wpisując się w kościelną posługę *caritas*, dla objawiania miłości miłosiernej Boga oraz wyrażenia ludzkiej miłości wynagradzającej Bogu. Postawa ta opierała się w jej przypadku na doświadczeniu Bożej miłości i kontemplacji Serca Jezusowego.

Trzecia część publikacji, *Heroiczny wymiar miłosierdzia w życiu i posłudze bł. Marii Luizy Merkert*, koncentruje się na osobie Współzałożycielki i pierwszej przeło-

żonej elżbietanek. W pierwszych dwu artykułach, opartych na tekstach źródłowych, została ona ukazana – przez aktualną przełożoną generalną, Samuellę Werbińską CSSE – jako wzór kobiety zawierzenia (s. 157-183), a następnie jako wzór dobrej przełożonej i matki (opracowanie przełożonej Prowincji Niemieckiej, D. Kinder CSSE, *Die selige Maria Louise – Oberin und Mutter*, s. 187-200). Następnie P. Zaborowska CSSE omawia *Przebieg i etapy procesu beatyfikacyjnego bł. Marii Luizy Merkert* (s. 203-221), przyjmując za punkt wyjścia powołanie do świętości i wyjaśniając prawne aspekty procesu beatyfikacyjnego i kanonizacyjnego. W kolejnym przedłożeniu ukazano rozwój kultu Błogosławionej (s. 223-258). M. Cebula CSSE w rzeczowy sposób uzupełniła wcześniejszą refleksję, powołując się na liczne relacje osób doświadczających wstawiennictwa bł. Marii Luizy w trudnych okolicznościach życia.

Całość zamyka – przygotowane przez M. Zajęc CSSE – świadectwo losów 100 siostr elżbietanek, które poniosły śmierć z rąk żołnierzy Armii Czerwonej w okresie II wojny światowej: *Elżbietańskie męczennice świadkami heroicznej miłości Boga i bliźniego* (s. 261-283).

Do powyższych tekstów dołączono ponad dwadzieścia kolorowych zdjęć (s. I-XII), dokumentujących wydarzenia związane z obchodami ku czci Błogosławionej z Nysy.

Publikacja wydaje się być interesująca z wielu powodów. Przede wszystkim poszerza wiedzę na temat jednego z największych polskich zgromadzeń zakonnych (elżbietanek) w różnych wymiarach: historycznym, teologicznym, duchowym. Treści tu zawarte nie są adresowane wyłącznie do samych elżbietanek. Prezentują poszerzone ujęcia zagadnień, jak np. formy świadczenia miłosierdzia w średniowiecznej Europie (ks. K. Dola) czy sytuacja polityczno-społeczna Śląska w XIX w. (bp J. Kopiec). Przedłożenia, poświęcone realizacji charyzmatu Zgromadzenia (Kijas OFMConv) czy przebiegowi procesu beatyfikacyjnego bł. Marii Luizy (Zaborowska CSSE), zawierają wiele informacji z teologii życia konsekrowanego i prawa kanonicznego. W ten kontekst wpisują się też opracowania poświęcone najnowszej historii Zgromadzenia (Sztylec CSSE i Zajęc CSSE), mogą być potraktowane jako egzemplifikacja stosunku komunistycznych władz do zgromadzeń zakonnych w Polsce oraz powojennych losów wielu zgromadzeń i osób konsekrowanych.

Do walorów publikacji należy zaliczyć też wykorzystanie bogatych źródeł archiwalnych Zgromadzenia (Werbińska CSSE, Sztylec CSSE, Zajęc CSSE). Zebrane teksty uporządkowano logicznie w przejrzysty układ, a dodane streszczenia w drugim języku ułatwią lekturę zarówno obcokrajowcom, jak polskim czytelnikom artykułów edytowanych w języku niemieckim.

Dyskusyjne wydaje się umiejscowienie opracowania bp. A. Czai – dotyczące miłości miłosiernej jako fundamentalnego elementu duchowości bł. Marii Luizy Merkert – w części drugiej poświęconej charyzmatowi św. Elżbiety. Słuszniej byłoby ulokować je w trzeciej części, gdyż bardziej odpowiada problematyce zatytułowanej: *Heroiczny wymiar miłosierdzia w życiu i posłudze bł. Marii Luizy Merkert*. Podobnie można zapytać, dlaczego część zatytułowaną *Miłosierdzie w życiu św. Elżbiety* otwiera tekst poświęcony bł. Marii Luizie – naśladowczyni św. Elżbiety (ks. Pater), a nie następujące po nim omówienie form świadczenia miłosierdzia w średniowiecznej Europie (ks. Dola). Usprawiedliwieniem zastanego układu jest fakt, że publikacja

odzwierciedla treści prelekcji wygłoszonych podczas sympozjum. Być może kolejność poszczególnych wystąpień była podyktowana względami praktycznymi a nie merytorycznymi.

W publikacji nie udało się uniknąć pewnych błędów edytorskich. Dotyczy to przede wszystkim nagłówek niektórych artykułów (s. 27, 41, 105), błędów ortograficznych (nazwa miejscowości Orzegów – s. 126; zażądać – s. 164), oraz tzw. literówek.

Książka *Oblicza miłosierdzia w duchowości Europy* jest interesującym owocem wysiłków podjętych wspólnie przez środowiska naukowe i elżbietańskie dla przybliżenia „aktualnemu pokoleniu charyzmatu miłosierdzia, ujawnionego przez życie i dzieło bł. Marii Luizy” (s. 6). Publikacja łączy w sobie dwie ważne cechy dobrej książki: oddziałuje zarówno na intelekt, jak i na życie duchowe. Czytelnik może nie tylko poszerzyć wiedzę w zakresie historii i charyzmatu Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety, ale ma również możliwość pogłębić wiarę, stykając się ze świadectwem osób, które swoje życie – także w sensie dosłownym – oddały Jezusowi Chrystusowi.

Aleksandra Leki CSSE
Instytut Teologii Duchowości KUL
(doktorantka)

Joseph Grzywaczewski, *Prayer of God's friend according to Clement of Alexandria*; seria: Religie świata – świat religii, t. 7, red. E. Sakowicz i K. Sakowicz, Lublin: Polihymnia 2012, ss. 141.

W dziejach duchowości mówiono o modlitwie często i na wiele sposobów. Stawia ona fundamentalną rzeczywistość życia z wiary, przez którą owo życie się wyraża i którą się karmi. W takiej czy innej formie modlitwa wpisana jest w drogę każdego ucznia Chrystusa i nikt z aspirujących do tego miana nie może jej lekceważyć czy od niej abstrahować. Św. Alfons Liguori nauczał, że „kto się modli, z pewnością się zbawia; kto się nie modli, z pewnością się potępia” (*Del gran mezzo della preghiera*, cyt. za: KKK 2744). Stąd, zapewne, bierze się zainteresowanie tematyką modlitwy zarówno u licznych autorów, jak i u szerokiego grona czytelników.

W serii „Religie świata – świat religii”, jako tom siódmy, lubelskie wydawnictwo Polihymnia opublikowało pracę ks. Józefa Grzywaczewskiego zatytułowaną *Prayer of God's friend according to Clement of Alexandria*.

Autor, na co dzień pracujący we Francji, wielokrotnie zajmował się zagadnieniami związanymi z Klemensem Aleksandryjskim. W Niepokalanowie wydał trzy niewielkie książeczki popularyzujące jego naukę: *O modlitwie* (1990), *O kontemplacji* (1993),